

DE L'AUTOR DE SÀPIENS

YUVAL NOAH HARARI

21 lliçons
per al
segle XXI

edicions

62

Yuval Noah Harari

21 lliçons
per al segle XXI

Traducció d'Ernest Riera

Edicions 62

Barcelona

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Amb la col·laboració del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Títol original: *21 Lessons for the 21st Century*

© Yuval Noah Harari, 2018

Primera edició: agost del 2018

Primera edició en aquest format: juny del 2019

© de la traducció: Ernest Riera Arbussà, 2018
El traductor agraeix la col·laboració de Daniel Vivern

© d'aquesta edició: Edicions 62 s.a.,
Diagonal, 662-664 - 08034 Barcelona
www.edicions62.cat
info@edicions62.cat

Compost a gama, sl

DIPÒSIT LEGAL: B. 13.290-2019

ISBN: 978-84-297-7782-6

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

TAULA

Introducció 13

PRIMERA PART:

EL DESAFIAMENT TECNOLÒGIC

1. Desil·lusió
La fi de la història s'ha posposat 25
2. Treball
Quan siguis gran, potser no tindràs feina 47
3. Llibertat
Big Data et vigila 81
4. Igualtat
Els qui posseeixen les dades posseeixen el futur 119

SEGONA PART:

EL DESAFIAMENT POLÍTIC

5. Comunitat
Els éssers humans tenen cossos 133
6. Civilització
Al món només hi ha una civilització 143
7. Nacionalisme
Els problemes globals necessiten solucions globals 165

8. Religió	
<i>Ara Déu serveix la nació</i>	187
9. Immigració	
<i>Algunes cultures poden ser millors que d'altres</i>	203
TERCERA PART:	
DESESPERACIÓ I ESPERANÇA	
10. Terrorisme	
<i>No us deixeu endur pel pànic</i>	227
11. Guerra	
<i>No subestimeu mai l'estúpidesa humana</i>	243
12. Humilitat	
<i>No ets el centre del món</i>	257
13. Déu	
<i>No prendràs el nom de Déu en va</i>	277
14. Laïcisme	
<i>Reconeix el teu costat fosc</i>	285
QUARTA PART:	
VERITAT	
15. Ignorància	
<i>Saps menys del que et penses</i>	303
16. Justícia	
<i>El nostre sentit de la justícia pot ser antiquat</i>	311
17. Postveritat	
<i>Algunes notícies falses duren per sempre</i>	321
18. Ciència-ficció	
<i>El futur no és el que veus a les pel·lícules</i>	339

CINQUENA PART:

RESILIÈNCIA

19. Educació

El canvi és l'única constant 355

20. Sentit

La vida no és una història 369

21. Meditació

Observa i prou 421

Notes 435

Agraïments 487

Capítol 1

DESIL·LUSIÓ

La fi de la història s'ha posposat

Els éssers humans pensen en històries més que no pas en fets, nombres o equacions, i com més senzilla és la història, millor. Cada persona, grup i nació té els seus contes i mites propis. Però durant el segle xx les elits globals de Nova York, Londres, Berlín i Moscou van formular tres relats grandiosos que afirmaven explicar la totalitat del passat i predir el futur del món sencer: el relat feixista, el relat comunista i el relat liberal. La Segona Guerra Mundial va deixar KO el feixisme, i des del final dels anys quaranta fins al final dels anys vuitanta el món es va convertir en un camp de batalla entre només dos relats: el comunisme i el liberalisme. Llavors el relat comunista es va esfondrar, i el relat liberal es va convertir en la guia dominant del passat humà i el manual indispensable per al futur del món; o això és el que li va semblar a l'elit global.

El relat liberal celebra el valor i el poder de la llibertat. Diu que durant milers d'anys la humanitat va viure sota règims opressius que atorgaven a la gent molt pocs drets polítics, oportunitats econòmiques o llibertats personals, i que restringien poderosament el moviment dels individus, les idees i els béns. Però la gent va lluitar per la seva lliber-

tat, i pas a pas, la llibertat va guanyar terreny. Règims democràtics van prendre el lloc a dictadures brutals. La lliure empresa va superar les restriccions econòmiques. La gent va aprendre a pensar per ella mateixa i a seguir els seus cors, en comptes d'obeir cegament capellans intolerants i tradicions inflexibles. Carreteres obertes, ponts sòlids i aeroports atrafegats van substituir els murs, els fossats i les tanques de filferro d'espines.

El relat liberal reconeix que al món les coses no van del tot bé, i que encara s'han de superar molts obstacles. Gran part del nostre planeta està dominat per tirans, i fins i tot als països més liberals molts ciutadans pateixen la pobresa, la violència i l'opressió. Però com a mínim sabem què hem de fer per tal de superar aquests problemes: donar més llibertat a la gent. Hem de protegir els drets humans, concedir el vot a tothom, establir mercats lliures, i deixar que els individus, les idees i els béns es puguin moure per tot el món amb tanta facilitat com sigui possible. Segons aquesta panacea liberal —acceptada, amb lleugeres variacions, tant per George W. Bush com per Barack Obama—, si continuem liberalitzant i globalitzant els nostres sistemes polítics i econòmics produïrem pau i prosperitat per a tothom.¹

Els països que s'afegeixin a aquesta marxa irrefrenable del progrés obtindran la recompensa de pau i prosperitat abans. Els països que intentin resistir-se a l'inevitable en patiran les conseqüències, fins que ells també vegin la llum, obrin les seves fronteres i liberalitzin les seves societats, les seves polítiques i els seus mercats. Pot voler temps, però fins i tot Corea del Nord, l'Iraq i El Salvador semblaran Dinamarca o Iowa.

Durant els anys noranta i 2000, aquest relat es va con-

vertir en un mantra global. Molts governs, des del Brasil fins a l'Índia, van adoptar receptes liberals en un intent d'afegir-se a la marxa inexorable de la història. Els que no ho feien semblaven fòssils d'una era pretèrita. El 1997, el president dels Estats Units, Bill Clinton, va retreure confiança al govern xinès que el seu refús de liberalitzar la política xinesa el posava «al bàndol equivocac de la Història».²

Tanmateix, des de la crisi financera global del 2008 gent de tot el món s'ha desil·lusionat cada cop més amb el relat liberal. Els murs i els tallafocs tornen a estar de moda. La resistència contra la immigració i contra els tractats de comerç augmenta. Governos ostensiblement democràtics soscaven la independència del sistema judicial, restringeixen la llibertat de premsa i descriuen qualsevol oposició com a traïció. Homes forts a països com ara Turquia o Rússia experimenten amb nous tipus de democràcies il·liberals o, simplement, dictadures. Avui, pocs declararien amb confiança que el Partit Comunista Xinès és al bàndol equivocac de la història.

L'any 2016 —marcat pel referèndum del Brexit a la Gran Bretanya i l'arribada al poder de Donald Trump als Estats Units— va determinar el moment en el qual aquest tsunami de desil·lusió va arribar al nucli d'estats liberals de l'Europa occidental i l'Amèrica del Nord. Mentre que uns quants anys enrere nord-americans i europeus encara provaven de liberalitzar l'Iraq i Líbia a punta de pistola, ara molta gent de Kentucky i de Yorkshire consideren la visió liberal com a indesitjable o inabastable. Alguns han descobert el gust per l'antic món jeràrquic, i no volen renunciar als seus privilegis racials, nacionals o de gènere. D'altres han arribat a la conclusió (encertada o equivocada) que la

liberalització i la globalització són una enorme estafa que dona poder a una elit minúscula a costa de les masses.

El 1938 els éssers humans podien triar entre tres relats globals, el 1968 només entre dos, el 1998 sembla que prevalia un sol relat, i el 2018 ens hem quedat a zero. No és estrany que les elits liberals, que van dominar gran part del món en les dècades recents, hagin entrat en un estat de xoc i desorientació. Tenir un relat és la situació més tranquil·litzadora que hi ha. Tot és perfectament clar. Trobar-se de sobte sense cap relat és terrorífic. No hi ha res que tingui sentit. Una mica com l'elit soviètica dels anys vuitanta, els liberals no entenen com pot ser que la història s'hagi desviat del seu curs prefixat, i els manca un prisma alternatiu per interpretar la realitat. La desorientació fa que pensin en termes apocalíptics, com si el fracàs de la història per arribar al final feliç previst tan sols pogués significar que anem de cap a l'Harmagedon. Incapaç de fer una comprovació fiable de la realitat, el pensament s'aferra a escenaris catastròfics. Com una persona que s'imagina que tenir un mal de cap molt fort vol dir tenir un tumor cerebral, molts liberals temen que el Brexit i l'arribada al poder de Donald Trump augurin la fi de la civilització humana.

De matar mosquits a matar pensaments

La sensació de desorientació i perdició imminent queda exacerbada pel ritme accelerat de la disrupció tecnològica. El sistema polític liberal havia pres forma durant l'era industrial per gestionar un món de màquines de vapor, refineries de petroli i aparells de televisió. Li costa enfron-

tar-se a les revolucions en marxa de la tecnologia de la informació i la biotecnologia.

Tant els polítics com els votants són amb prou feines capaços de comprendre les noves tecnologies, i encara menys de regular-ne el potencial explosiu. Des dels anys noranta, Internet probablement ha canviat més el món que cap altre factor, però la revolució d'Internet va ser dirigida per enginyers, i no per partits polítics. Algú ha votat mai sobre Internet? El sistema democràtic encara es baralla per entendre exactament contra què s'ha estavellat, i no està equipat en absolut per enfrontar-se als pròxims xocs, com ara l'auge de la IA (intel·ligència artificial) i la revolució de la cadena de blocs.

Avui en dia, els ordinadors ja han fet el sistema financer tan complicat que pocs éssers humans el poden entendre. A mesura que la IA millori, podríem arribar aviat a un punt en el qual cap ésser humà pogués trobar sentit a les finances. Quin efecte tindrà això en el procés polític? Us podeu imaginar un govern que esperi amb humilitat que un algoritme li aprovi els pressupostos o la nova reforma fiscal? Mentrestant, les xarxes de cadena de blocs d'igual a igual i les monedes virtuals com la bitcoin poden refer completament el sistema monetari, de manera que seran inevitables reformes fiscals radicals. Per exemple, podria ser impossible o irrellevant gravar dòlars, perquè la majoria de transaccions no representaran un intercanvi clar de moneda nacional, o de cap moneda en absolut. Els governs, per tant, podrien haver d'inventar impostos completament nous: potser una taxa sobre la informació (que serà alhora l'actiu més important de l'economia, i l'única cosa intercanviada en moltes transaccions). Aconseguirà el poder polític trampejar la crisi abans no se li acabin els diners?

Encara més important: les revolucions bessones de la infotecnologia i la biotecnologia podrien reestructurar no tan sols economies i societats sinó fins i tot els nostres cors i ments. En temps passats, els éssers humans hem après a controlar el món exterior a nosaltres, però hem tingut molt poc control sobre el nostre món interior. Sabíem construir una presa i fer que un riu deixés de córrer, però no sabíem com evitar que el cos envellís. Sabíem dissenyar un sistema d'irrigació, però no teníem ni idea de com es dissenyava un cervell. Si ens brunzien mosquits a les orelles i no ens deixaven dormir, sabíem com matar els mosquits, però si un pensament ens brunzia a les orelles i ens mantenia desperts a la nit, la majoria de nosaltres no sabíem què havíem de fer per matar el pensament.

Les revolucions de la biotecnologia i la infotecnologia ens donaran control sobre el món a dintre nostre, i ens permetran dissenyar i manufacturar vida. Aprendre a dissenyar cervells, a estendre vides, i a matar pensaments a la nostra discreció. Ningú no sap quines seran les conseqüències de tot això. Els éssers humans sempre han estat molt millors a l'hora d'inventar eines que a l'hora d'utilitzar-les sàviament. És més fàcil manipular un riu amb la construcció d'una presa que no pas predir totes les conseqüències complexes que tindrà tot això per al sistema ecològic general. De la mateixa manera, serà més fàcil redirigir el corrent del nostre pensament que augurar quin efecte tindrà en la nostra psicologia personal o en els nostres sistemes socials.

En el passat vam obtenir el poder de manipular el món al nostre voltant i canviar la forma del planeta sencer, però com que no enteníem la complexitat de l'ecologia global els canvis que vam fer van trastornar tot el sistema ecolò-

gic i ara ens enfrontem amb un col·lapse ecològic. El segle que ve, la biotecnologia i la infotecnologia ens donaran el poder de manipular el món dintre nostre i canviar la nostra pròpia forma, però com que no entenem la complexitat del nostre propi pensament els canvis que apliquem podrien afectar el nostre sistema mental fins al punt que també podria esmicolar-se.

Les revolucions de la biotecnologia i la infotecnologia les porten a terme enginyers, empresaris i científics que amb prou feines són conscients de les implicacions polítiques de les seves decisions, i que no representen a ningú. Poden els parlaments i els partits agafar les regnes de tot plegat? Ara mateix, semblaria que no. La disrupció tecnològica ni tan sols és un dels temes principals de l'agenda política. Tant és així que durant la campanya electoral per a la presidència dels Estats Units del 2016 la principal referència a la tecnologia disruptiva va ser el desastre dels correus electrònics de Hillary Clinton,³ i malgrat tot el que es va dir sobre la pèrdua de llocs de treball cap candidat no va fer referència a l'impacte potencial de l'automatització. Donald Trump va advertir els votants que els mexicans i els xinesos els prendrien la feina i que per tant calia aixecar un mur a la frontera amb Mèxic.⁴ No va advertir en cap moment els votants que els algorismes els prendran la feina ni va plantejar la possibilitat d'aixecar un tallafocs a la frontera amb Califòrnia.

Aquesta podria ser una de les raons (tot i que no l'única) per la qual fins i tot els votants del cor de l'Occident liberal perden fe en el relat liberal i en el procés democràtic. La gent normal potser no hi entén, d'intel·ligència artificial i biotecnologia, però poden notar que el futur els està passant de llarg. El 1938, la condició de la gent del

carrer a l'URSS, Alemanya o els Estats Units potser era molt difícil, però constantment se'ls deia, a la gent, que eren la cosa més important del món, i que eren el futur (sempre, és clar, que fossin una «persona normal» i no un jueu o un africà). La gent del carrer es miraven els cartells de propaganda —que habitualment mostraven miners del carbó, treballadors de l'acer o mestresses de casa en actituds heroiques— i s'hi veien reflectits: «Jo soc aquest cartell! Jo soc l'heroi del futur!».5

El 2018 la gent del carrer se senten cada cop més irrelevants. Hi ha un munt de paraules misterioses que es repeteixen amb entusiasme a les conferències TED, als *think tanks* del govern i als congressos d'alta tecnologia —globalització, cadena de blocs, enginyeria genètica, intel·ligència artificial, aprenentatge automàtic— i la gent del carrer sospiten que cap d'aquestes paraules té res a veure amb ells. El relat liberal era el relat de la gent normal. Com poden ser rellevants ara, en un món de cíborgs i algorismes en xarxa?

Al segle xx, les masses es van revoltar contra l'explotació, i van provar de traduir el seu paper vital en l'economia en poder polític. Ara les masses tenen por de la irrellevància i cerquen frenèticament de fer servir el poder polític que els queda abans no sigui massa tard. El Brexit i el triomf de Trump poden manifestar, doncs, una trajectòria oposada a la de les revolucions socialistes tradicionals. Les revolucions russa, xinesa i cubana van fer-les unes gents que eren vitals per a l'economia però que no tenien poder polític; el 2016, Trump i el Brexit van rebre el suport de molta gent que encara tenien poder polític, però que tenien por d'estar perdent el seu valor econòmic. Potser al segle XXI les revoltes populistes no s'organitzaran contra

una elit econòmica que explota la gent, sinó contra una elit econòmica que ja no necessita la gent.⁶ Podria ser perfectament una batalla perduda. És molt més difícil lluitar contra la irrellevància que contra l'explotació.

El fènix liberal

Aquesta no és la primera vegada que el relat liberal ha patit una crisi de confiança. Des del moment que aquest relat va guanyar influència global, en la segona meitat del segle XIX, ha suportat crisis periòdiques. La primera era de globalització i liberalització va acabar amb el bany de sang de la Primera Guerra Mundial, quan la política de poder imperial va tallar en sec la marxa global del progrés. Els dies posteriors a l'assassinat de l'arxiduc Francesc Ferran a Sarajevo, va resultar que les grans potències creien més en l'imperialisme que en el liberalisme, i en comptes d'unir el món a través del comerç lliure i pacífic, es van centrar a conquerir un tros més gran del món a través de la força bruta. Però el liberalisme va superar aquest moment Francesc Ferran i va emergir del remolí global més fort que abans, prometent que aquella era «la guerra que acabaria amb totes les guerres». Suposadament, aquella carnisseria sense precedents havia ensenyat a la humanitat el preu terrible de l'imperialisme, i ara la humanitat estava preparada, a la fi, per crear un nou ordre mundial basat en els principis de la llibertat i la pau.

Llavors va venir el moment Hitler, quan durant els anys trenta i el començament dels quaranta el feixisme va semblar irresistible. La victòria sobre aquesta amenaça no va fer res més que donar pas a la següent. Durant el mo-

ment Che Guevara, entre els anys cinquanta i setanta, tornava a semblar que el liberalisme estava a les últimes, i que el futur pertanyia al comunisme. A la fi, va ser el comunisme el que es va esfondrar. El supermercat va demostrar que era més molt més fort que el gulag. I encara més important: el relat liberal va demostrar que era molt més flexible i dinàmic que cap dels seus oponents. Va triomfar sobre l'imperialisme, sobre el feixisme i sobre el comunisme adoptant algunes de les seves millors idees i pràctiques. En particular, el relat liberal va aprendre del comunisme a expandir el cercle d'empatia i a valorar la igualtat juntament amb la llibertat.

Al començament, el relat liberal s'interessava sobretot per les llibertats i els privilegis dels homes europeus de classe mitjana, i semblava cec a les penúries de la gent de classe obrera, les dones, les minories i els no occidentals. Quan el 1918 les victorioses Gran Bretanya i França van parlar emocionadament de llibertat, no pensaven pas en els súbdits dels seus imperis mundials. Per exemple, les demandes índies d'autodeterminació van rebre la resposta de la matança d'Amritsar el 1919, en la qual l'exèrcit britànic va matar centenars de manifestants desarmats.

Fins i tot després de la Segona Guerra Mundial, als liberals occidentals els va costar molt aplicar els seus valors suposadament universals a la gent que no era occidental. Per tant, quan el 1945 els holandesos van sortir de cinc anys d'ocupació nazi brutal, gairebé la primera cosa que van fer va ser organitzar un exèrcit i enviar-lo a l'altra banda del món per tornar a ocupar la seva antiga colònia d'Indonèsia. Mentre que el 1940 els holandesos van renunciar a la seva independència després de poc més de quatre dies de lluita, van lluitar durant més de quatre anys llargs i pe-

nosos per posar fi a la independència indonèsia. No és estrany que molts moviments d'alliberament nacional de tot el món dipositessin les seves esperances en els Moscou i Pequín comunistes abans que en els autoproclamats campions de la llibertat occidentals.

Gradualment, però, el relat liberal va expandir els seus horitzons, i si més no en teoria va arribar a valorar les llibertats i els drets de tots els éssers humans sense excepció. A mesura que el cercle de llibertat s'expandia, el relat liberal també va començar a reconèixer la importància dels programes de benestar d'estil comunista. La llibertat no val gran cosa tret que vagi lligada amb alguna mena de xarxa de seguretat social. Els estats del benestar socialdemòcrates combinaven la democràcia i els drets humans amb l'educació i la sanitat finançades per l'Estat. Fins i tot els Estats Units ultracapitalistes s'han adonat que la protecció de la llibertat exigeix com a mínim alguns serveis socials sufragats pel govern. Els nens que passen gana no tenen llibertats.

Al començament dels noranta, pensadors i polítics van proclamar «la Fi de la Història», i afirmaven amb confiança que totes les grans qüestions polítiques i econòmiques del passat havien quedat resoltes, i que el paquet liberal renovat de democràcia, drets humans, mercats lliures i serveis socials del govern era l'única opció disponible. Aquest paquet semblava destinat a estendre's per tot el món, a superar tota mena d'obstacles, a esborrar totes les fronteres nacionals, i a convertir la humanitat en una comunitat global lliure.⁷

Però la història no s'ha acabat, o després del moment Francisc Ferran, del moment Hitler i del moment Che Guevara, ara ens trobem enmig del moment Trump. Aques-

ta vegada, però, el relat liberal no s'enfronta a un oponent ideològicament coherent com l'imperialisme, el feixisme o el comunisme. El moment Trump és molt més nihilista.

Mentre que els moviments més importants del segle xx tenien tots una visió de conjunt per a l'espècie humana sencera —fos la dominació global, la revolució o l'alliberament—, Donald Trump no ofereix tal cosa. Justament el contrari. El seu missatge principal és que no li pertoca a l'Amèrica del Nord formular i promoure cap visió global. De manera similar, els britànics partidaris del Brexit amb prou feines tenen cap pla per al futur del Regne Desunit: el futur d'Europa i del món és molt més enllà del seu horitzó. La majoria de gent que va votar per Trump i pel Brexit no rebutjaven el paquet liberal en la seva totalitat: havien perdut la fe, principalment, en la part globalitzadora. Encara creuen en la democràcia, els mercats lliures, els drets humans i la responsabilitat social, però troben que aquestes magnífiques idees s'haurien d'aturar a la frontera. De fet, creuen que, per tal de preservar la llibertat i la prosperitat a Yorkshire o a Kentucky, el millor és construir un mur a la frontera i adoptar polítiques no liberals cap als estrangers.

La superpotència xinesa, en alça, és gairebé una imatge de mirall. Li fa por liberalitzar les seves polítiques domèstiques, però ha adoptat una actitud molt més liberal pel que fa a la resta del món. De fet, pel que fa al comerç lliure i la cooperació internacional, Xi Jinping sembla l'autèntic successor d'Obama. Amb el marxisme-leninisme guardat a la motxilla, la Xina sembla molt satisfeta amb l'ordre internacional liberal.

La Rússia que ressorgeix es veu a ella mateixa com un rival molt més poderós de l'ordre liberal global, però tot i que ha reconstruït el seu poder militar, està ideològicament a

la bancarrota. Vladímir Putin sens dubte és popular tant a Rússia com entre diversos moviments de dretes de tot el planeta, però no té cap visió global del món que pugui atraure els espanyols a l'atur, els brasilers descontents o els estudiants idealistes de Cambridge.

Rússia ofereix un model alternatiu a la democràcia liberal, però aquest model no és una ideologia política coherent. És, més aviat, una pràctica política en la qual un determinat nombre d'oligarques monopolitzen la majoria de riquesa i poder d'un país, i llavors utilitzen el seu control dels mitjans de comunicació per amagar les seves activitats i consolidar el seu govern. La democràcia es basa en el principi d'Abraham Lincoln que «es pot enganyar tota la gent part del temps, i es pot enganyar part de la gent tot el temps, però no es pot enganyar tota la gent tot el temps». Si un govern és corrupte i no millora les condicions de vida de la gent, amb el temps prou ciutadans se n'adonaran i reemplaçaran el govern. Però el control dels mitjans per part del govern cancel·la la lògica de Lincoln, perquè evita que els ciutadans s'adonin de la veritat. A través del seu monopoli dels mitjans, l'oligarquia governant pot culpar repetidament dels seus fracassos els altres i desviar l'atenció cap a amenaces exteriors, siguin reals o imaginàries.

Quan vius sota una oligarquia com aquesta sempre hi ha alguna crisi o altra que és més prioritària que no pas coses avorrides com ara l'assistència sanitària o la pol·lució. Si la nació s'enfronta a una invasió externa o una subversió diabòlica, qui té temps de preocupar-se per hospitals al màxim de la seva capacitat o rius contaminats? Manufacturant un seguit inacabable de crisis, una oligarquia corrupta pot prolongar indefinidament el seu domini.⁸

Tot i que durador en la pràctica, aquest model oligàrquic no atrau a ningú. A diferència d'altres ideologies que expandeixen orgullosament la seva visió, les oligarquies dominants no estan orgulloses de les seves pràctiques, i tendeixen a utilitzar altres ideologies com a cortina de fum. Per tant, Rússia fa veure que és una democràcia, i el seu lideratge proclama fidelitat als valors del nacionalisme rus i el cristianisme ortodox, en comptes de proclamar-la a l'oligarquia. L'extrema dreta a França i la Gran Bretanya poden refiar-se de l'ajuda russa i expressar admiració per Putin, però ni tan sols als seus votants els agradaria viure en un país que copiés el model rus: un país amb una corrupció endèmica, serveis que no funcionen, sense estat de dret, i amb una desigualtat aclaparadora. Segons alguns mètodes de mesura, Rússia és un dels països amb més desigualtat del món, amb un 87 % de la riquesa concentrada en mans del 10 % de la població.⁹ Quants seguidors de classe obrera del Front Nacional volen copiar aquest patró de distribució de la riquesa a França?

Els éssers humans voten amb els peus. En els meus viatges per tot el món he conegut molta gent a molts països que voldrien emigrar als Estats Units, a Alemanya, al Canadà o a Austràlia. N'he conegut uns quants que volien anar a viure a la Xina o al Japó. Però encara he de trobar ni una sola persona que somiï emigrar a Rússia.

I pel que fa a l'«islam global», atrau sobretot aquells que van néixer en el seu interior. Tot i que pot resultar atractiu per a alguna gent a Síria i l'Iraq, i fins i tot als joves musulmans alienats d'Alemanya i la Gran Bretanya, es fa difícil veure Grècia o Sud-àfrica —per no dir res del Canadà o de Corea del Sud— unir-se a un califat global com a remei per als seus problemes. En aquest cas, també, la

gent vota amb els peus. Per cada jove musulmà d'Alemanya que se'n va anar a l'Orient Mitjà a viure sota una teocràcia musulmana, segurament un centenar de joves de l'Orient Mitjà haurien volgut fer el viatge a la inversa, i començar una nova vida a l'Alemanya liberal.

Això podria implicar que la crisi de fe actual és menys severa que les anteriors. Qualsevol liberal que se senti desesperat pels esdeveniments dels últims anys hauria de recordar que les coses es veien molt pitjor el 1918, el 1938, o el 1968. Fet i debatut, la humanitat no abandonarà el relat liberal, perquè no té cap altra alternativa. La gent enrabada pot clavar una puntada de peu a l'estómac del sistema, però, com que no tenen enlloc més on anar, hi acabaran tornant.

L'alternativa és que la gent abandoni completament la noció de tenir un relat global de cap mena, i que en comptes d'això busqui refugi en els nacionalistes locals i en les contalles religioses. En el segle xx, els moviments nacionalistes van ser un actor polític extremament important, però els mancava una visió coherent per al futur del món que anés una mica més enllà de donar suport a la divisió del planeta en estats nació independents. Per tant, els nacionalistes indonesis van lluitar contra la dominació holandesa, i els nacionalistes vietnamites volien un Vietnam lliure, però no hi havia cap relat indonesi o vietnamita per a la humanitat com un tot. Quan va arribar el moment d'explicar de quina manera Indonèsia, el Vietnam i totes les altres nacions lliures s'havien de relacionar les unes amb les altres, i de quina manera els éssers humans s'havien d'enfrontar a problemes globals com ara l'amenaça d'una guerra nuclear, els nacionalistes invariablement es decantaven per les idees liberals o comunistes.

Però si tant el liberalisme com el comunisme ara estan desacreditats, potser els éssers humans haurien d'abandonar la idea d'un relat global únic. Al capdavant, tots aquests relats globals —fins i tot el comunisme—, no eren producte de l'imperialisme occidental? Per què els pagesos vietnamites havien de depositar la seva fe en una teoria desenvolupada per un alemany de Trèveris i un industrial de Manchester? Potser cada país hauria d'adoptar un camí idiosincràtic diferent, definit per les seves pròpies tradicions antigues. Potser fins i tot els occidentals haurien de fer una pausa en el seu intent de dirigir el món i centrar-se en els seus afers particulars, per variar.

Això és en principi el que està passant a tot el planeta, a mesura que el buit que ha deixat la crisi del liberalisme s'omple provisionalment amb les fantasies nostàlgiques d'una època daurada del passat local. Donald Trump ajuntava les seves promeses d'aïllacionisme nord-americà amb la promesa de «Tornar a fer Amèrica gran», com si els Estats Units dels anys vuitanta o cinquanta fossin una societat perfecta que els nord-americans haurien de recrear d'alguna manera al segle XXI. Els partidaris del Brexit somien a fer de la Gran Bretanya un poder independent, com si encara visquessin en l'època de la reina Victòria i com si un «esplèndid aïllament» fos una política viable en l'era d'Internet i de l'escalfament global. Les elits xineses han redescobert els seus llegats nadius, l'imperial i el de Confuci, com a suplementos o fins i tot substituïts de la dubtosa ideologia marxista que havien importat d'Occident. A Rússia, la visió oficial de Putin no és la de construir una oligarquia corrupta, sinó més aviat ressuscitar l'antic imperi tsarista. Un segle després de la revolució bolxevic, Putin promet un retorn a les antigues glòries tsaristes amb un

govern autocràtic estintolat en el nacionalisme rus i la devoció ortodoxa, que estengui el seu poder des del Bàltic fins al Caucas.

Uns somnis nostàlgics similars, que barregen adhesió nacionalista amb tradicions religioses, s'han instal·lat a l'Índia, Polònia, Turquia i molts altres països. Aquestes fantasies no són enlloc tan fortes com a l'Orient Mitjà, on els islamistes volen copiar el sistema establert pel profeta Mahoma a la ciutat de Medina fa 1.400 anys, mentre que els jueus fonamentalistes d'Israel superen fins i tot els islamistes, i somien de recular 2.500 anys fins als temps bíblics. Membres de la coalició en el govern israelià parlen obertament de la seva esperança d'expandir les fronteres modernes d'Israel perquè s'assemblin més a les de l'Israel bíblic, parlen de restablir la llei bíblica, i fins i tot de reconstruir l'antic temple de Jahvè a Jerusalem al lloc on ara hi ha la mesquita d'Al-Aqsa.¹⁰

Les elits liberals contemplen amb horror aquests esdeveniments, i esperen que la humanitat retorni al camí liberal a temps d'evitar el desastre. En el seu últim discurs a les Nacions Unides el setembre de 2016, el president Obama va advertir els seus oients contra una retirada «cap a un món dividit amb nitidesa, i en última instància en conflicte, tot seguint les antigues línies de nació i tribu i raça i religió». Va dir, en canvi, que «els principis dels mercats lliures i el govern transparent, de la democràcia i els drets humans i el dret internacional... són encara els fonaments més fermes per al progrés humà en aquest segle».¹¹

Obama va assenyalar amb tota la raó que, malgrat les nombroses mancances del paquet liberal, té molt millor historial que cap de les seves alternatives. La majoria d'éssers humans mai no havien gaudit de tanta pau i prosperi-

tat com sota les ales de l'ordre liberal de començament del segle XXI. Per primera vegada en la història, les malalties infeccioses maten menys gent que la vellesa, la fam mata menys gent que l'obesitat, i la violència mata menys gent que els accidents.

Però el liberalisme no té cap resposta evident als problemes més importants als quals ens enfrontem: el col·lapse ecològic i la disrupció tecnològica. El liberalisme es refiava tradicionalment que el creixement econòmic resoldria màgicament els conflictes socials i polítics més difícils. El liberalisme va reconciliar el proletariat amb la burgesia, els fidels amb els ateus, els nadius amb els immigrants, i els europeus amb els asiàtics promentent a tothom un tros de pastís més gros. Amb un pastís que cresqués contínuament, això era possible. De tota manera, el creixement econòmic no salvarà l'ecosistema global: just al contrari, és la causa de la crisi ecològica. I el creixement econòmic no solucionarà la disrupció tecnològica, perquè es basa en la invenció de més i més tecnologies disruptives.

El relat liberal i la lògica del capitalisme de mercat lliure encoratgen la gent a tenir grans expectatives. Durant l'última part del segle XX, cada generació —fos a Houston, Xangai, Istanbul o São Paulo— gaudia de millor educació, una atenció sanitària superior i ingressos més grans que la precedent. En les dècades que vindran, però, a causa d'una combinació de disrupció tecnològica i desfeta ecològica, la generació més jove tindrà molta sort si aconsegueix quedar-se on és.

Ens trobem, doncs, amb la tasca de crear un relat actualitzat per al món. De la mateixa manera que els trastorns de la revolució industrial van donar a llum les ideologies noves del segle XX, les revolucions imminents de la

biotecnologia i la tecnologia de la informació segurament també necessitaran maneres noves de mirar. Les pròximes dècades, per tant, es podrien caracteritzar per un intens examen de consciència i per la formulació de nous models socials i polítics. Podria el liberalisme tornar-se a reinventar, tal com va fer després de les crisis dels anys trenta i seixanta, per emergir encara més atractiu que abans? Podrien la religió tradicional i el nacionalisme proporcionar les respostes que els liberals no saben donar, i podrien utilitzar la saviesa antiga per confegir una visió del món actualitzada? O potser ha arribat el moment de trencar definitivament amb el passat, i fabricar un relat completament nou que vagi més enllà no tan sols dels déus i les nacions antigues, sinó també dels valors moderns centrals de la llibertat i la igualtat?

En el moment present, la humanitat està molt lluny d'arribar a cap mena de consens sobre aquestes qüestions. Ens trobem encara en el moment nihilista de desil·lusió i ràbia, després que la gent hagi perdut la fe en els antics relats però abans que no s'hagin compromès amb un de nou. Ara què, doncs? El primer pas és abaixar el to de les profecies sobre la fi del món i canviar de mode pànic a mode desconcert. El pànic és una forma d'arrogància. Procedeix de la sensació prepotent de saber exactament cap a on es dirigeix el món: cap avall. El desconcert és més humil, i per tant té una visió més clara. Si teniu ganes de sortir corrent pels carrers tot cridant «S'acosta l'apocalipsi!», proveu de dir-vos a vosaltres mateixos: «No és pas això. La veritat és que no entenc què passa al món».

Els capítols següents provaran d'aclarir algunes de les possibilitats noves i desconcertants amb les quals ens enfrontem, i com procedir a partir d'aquí. Però abans d'ex-

plorar les solucions potencials als tràngols de la humanitat, ens cal entendre millor el desafiament que ens representa la tecnologia. Les revolucions de la tecnologia de la informació i la biotecnologia encara estan a les beceroles, i es pot debatre fins a quin punt són responsables de la crisi actual del liberalisme. La majoria de gent a Birmingham, Istanbul, Sant Petersburg i Bombai només són molt vagament conscients, si és que ho són, del creixement de la intel·ligència artificial i el seu impacte potencial sobre les seves vides. És indubtable, però, que les revolucions tecnològiques guanyaran impuls en les pròximes dècades i faran que la humanitat s'enfronti amb les proves més dures que hem hagut de patir mai. Qualsevol relat que busqui guanyar-se la fidelitat de la humanitat haurà de demostrar per damunt de tot la seva habilitat a l'hora de gestionar les revolucions bessones de la infotecnologia i la biotecnologia. Si el liberalisme, el nacionalisme, l'islam o algun nou credo vol donar forma al món de l'any 2050, no tan sols haurà de trobar sentit a la intel·ligència artificial, els algorismes de dades massives i la bioenginyeria... també ho haurà d'incorporar tot en una nova narrativa que tingui sentit.

Per entendre la naturalesa d'aquest desafiament tecnològic, potser seria millor començar pel mercat de treball. Des del 2015 que viatjo pel món i enraono amb càrrecs de govern, homes de negocis, activistes socials i nens en edat escolar per parlar del tràngol de la humanitat. Sempre que comencen a avorrir-se o a perdre la paciència de tant parlar d'intel·ligència artificial, algorismes de dades massives i bioenginyeria, normalment només em cal dir una paraula màgica per tornar a recuperar la seva atenció: feina. La revolució tecnològica aviat podria empènyer milers de mi-

lions d'éssers humans fora del mercat de treball i crear una nova classe social massiva i inútil, cosa que comportaria trastorns socials i polítics que cap ideologia existent sap gestionar. Tant parlar de tecnologia i ideologia pot sonar molt abstracte i remot, però la perspectiva real de l'atur en massa —o de l'atur personal— no deixa indiferent a ningú.